

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

A KISTERMELŐI TEJTERMELÉS HELYZETE

VÁGÁNY JUDIT

Kulcsszavak: kistermelői felmérés, nyerstej-előállítás, minőség.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Napjaink egyik nagy jelentőségű témája a minőség. A közelmúlt nagy élelmiszerbotrányai: az átcímkezett élelmiszerek, a BSE-botrány, az E. coli okozta halálos élelmiszer-mérgeзések, a SARS, a dioxin-botrány, a madárinfluenza, a paprikabotrány még inkább reflektorfénybe helyezték a témát. Magyarország 2002. január 1-től jogilag kötelező jelleggel elrendelte a HACCP rendszer alkalmazását az élelmiszer-előállításban, amely mezőgazdasági alapanyag-előállításban még nem kötelező. Az élelmiszer-feldolgozók azonban egyre nagyobb nyomást gyakorolnak az alapanyag-előállítókra, elsősorban annak érdekében, hogy mint beszállítók hitelt érdemlő módon tudják igazolni, hogy termékük (az élelmezési célra termesztett alapanyag) nem tartalmaz egészségre veszélyes mennyiségben idegen anyagokat. A 2007-2013 közötti időszakban is kiemelt szerepű a minőség. Azok a kistermelők, akik nem tudnak megfelelni a minőségi követelményeknek, kimaradnak a piacokról, amit jeleznek a felmérés eredményei.

BEVEZETÉS

Az ember ősidők óta fogyasztja a tejet. Táplálkozástudományi ismereteink bővülésével jelentősége csak növekedett, kedvező összetételével, nagy és különleges táplálkozási értékével kiemelkedő szerepet tölt be a korszerű táplálkozásban. A tej és a tejtermékek az ember egyetlen életszakaszában sem nélkülözhetők. Az újszülöttek, majd a csecsemők számára a tej szinte kizárólagos és ideális táplálék, amit igazol az a tény, hogy egészségesen, harmonikusan fejlődnek és súlyuk rövid idő alatt megkétszereződik. Kisebb falvakban a gazdák jelentős része tart tehenet, melynek létszáma az egy-két tehéntől a százas nagyságrendig terjed. Ezek a gazdaságok igen eltérőek mind a technológiát, mind a minőséget tekintve.

A nyers tehéntej biztonsága és minősége (mint élelmiszeripari alapanyag)

egyenként érdeke a fogyasztónak, a termelőnek és a feldolgozónak. A termelő az általa előállított nyers tejt minőségi kategóriába soroltan jut bevételhez. A feldolgozó – attól függően, hogy mit szeretne előállítani a nyers tehéntejből – különböző követelményt támaszthat a termelővel szemben. A tejsír-, a tejfehérje-tartalom mind-mind meghatározó jelentőségű a feldolgozási folyamat számára. A feldolgozásban a tej biztonságát maximálisra lehet növelni (steril élelmiszerek), ám ezek az élelmiszerek érzékszervi tulajdonságaikban annyira megváltoznak, hogy a fogyasztó elutasítja őket. Szerepük elsősorban az úrhajózásban jelentős.

A jelen cikkben szereplő témával számos szerző foglalkozott ágazati szinten vagy a nagyobb gazdaságok szintjén. A teljesség igénye nélkül kiemelném a 2000 után megjelent írások közül *Buzás (2006)*, *Nyárs et al. (2004)*, *Udovecz (2004)*, *Bor-*

bély – Geszti (2001, 2005), Szűcs et al. (2004), Ózsvári et al. (2003), Varga et al. (2005), Vágó (2005) munkáit. Azonban kisméretű gazdaságokkal kapcsolatos kutatás nem készült a témában. Ennek okára magyarázatot adhat az 1. táblázat, melynek adatai szerint a dolgozatban „kisméretű gazdaságnak” nevezett 1-12 tehenet tartó gazdaságok a Magyarországon összesen

megtermelt tejnek megközelítően csupán csak 12%-át adják (1. táblázat).

A gazdaságok számát alapul véve azonban a kisméretű gazdaságok igen jelentős szereplői a magyar tejágazatnak. A statisztikai adatok alapján 25 108 gazdaság található Magyarországon, melynek 96,63%-a átlagosan 9 tehenel míg 3,37%-a 560 tehenel rendelkezik (2. táblázat).

1. táblázat

A tejtermelő gazdaságokban termelt tej az összesen termelt tej százalékában

Tehénállomány (db)	A termelt tej az adott kategóriában (%)
1,5	9,0
6-10	3,1
11-20	1,3
21-50	1,3
51-100	1,4
101-200	5,3
201-500	31,9
501-1000	28,5
1000-	18,2

Forrás: Salamon et al., 2004

2. táblázat

A hazai szarvasmarhatartó gazdaságok száma és állatállománya gazdaságcsoportok szerint Magyarországon

Megnevezés	Egyéni gazdaság	Gazdasági társaság
Gazdaságok száma (db)	24 261	847
Állatállomány (E db)	224,8	474
ebből tehen (E db)	96,4	225
Egy gazdaságra jutó átlagos tehenlétszám (db)	9,27	559,62

Forrás: Magyarország mezőgazdasága, 2005

ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatásomban a primer információk megszerzéséhez – a téma jellegéből adódóan – a kérdőíves felmérés módszerét választottam. A kérdőív választását indokolja, hogy a kérdőíves vizsgálatok egyaránt alkalmasak leíró, magyarázó és felderítő célokra (Babbie, 2003).

A kutatásban a kisméretű gazdaságok homogén közösségét igyekeztem felmérni. Így került kiválasztásra egy konkrét kistérség három tejgyűjtő csarnoka. Ezen csarnokokhoz beszállító termelők körében ke-

rült kitöltésre 102 kérdőív. E három csarnok egy tejfeldolgozó üzem beszállítója. Itt tejből zacskós tejet, natúr joghurtot, túrót, tejfölt és kefir állítanak elő. A kérdőív egy kérdező biztos segítségével került kitöltésre mind a 102 gazdával, így a kapott eredmény a vizsgált kistérség alapsokaságra reprezentatívnak tekinthető. A kérdőívben strukturálatlan (nyitott) és strukturált (zárt) kérdések egyaránt találhatók. A kérdőív elkészítése után került sor egy próbakérdésre, melyek eredményeként az elkészült kérdőíven néhány változtatást kellett végrehajtani. A próbakérdést követő-

en vált például biztossá, hogy a gazdák csak akkor lesznek hajlandók őszintén válaszolni a kérdésekre, hogyha sehol nem jelenik meg a nevük, illetve a lakhelyük. Ezért szerepel a dolgozatban az „egy kistérség” elnevezés. A kérdőív kitöltése kérdező biztos segítségével történt, ezért nagyon fontos volt a megfelelő személy felkutatása. Sikerült egy olyan embert bevonni a kutatásba, akinek a gazdák szívesen feleltek, mivel ismerték és megbíztak benne. Régóta segítette munkájukat és adott szakmai segítséget számukra.

A kérdőív kérdéseinek összeállításánál további fontos szempont volt, hogy a kapott eredmények összevethetőek legyenek a *Tej Terméktanács Kereskedelmi-politikai és Integrációs Bizottsága* 2002-ben végzett kérdőíves felméréssel. A kérdőívet 1600 tejtermeléssel foglalkozó gazdaság számára küldték ki. A termelők kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy csak olyan termelőket vonjanak be a vizsgált körébe, akik a tejet közvetlenül a feldolgozóknak, a tejcsarnok kiiktatásával értékesítik.

EREDMÉNYEK

A kérdőívet kitöltő 102 gazda 41%-a férfi, 59%-a nő. Az iskolai végzettségüket tekintve 24%-uk maximum 8 osztályt, 57%-uk valamilyen szakmunkás iskolát, 18%-uk érettségit, míg 1%-uk felsőfokú végzettséget szerzett. A felmérésből kiderült, hogy a 102 gazdaságban összesen 342 darab tehenet tartanak. Ez átlagosan 3,4 darab tehenet jelent gazdaságonként.

A megkérdezett gazdaságok 809 600 liter kvótával rendelkeznek, mely átlagosan 7934 liter/gazdaságnak felel meg. Az egy tehenre jutó havi tejtermelés átlagosan 312,6 liternek felel meg. A legkevesebb az 1 tehenet tartó gazdaságokban (450 liter/tehen/hó), míg a legtöbb a 10 tehenet tartó gazdaságokban (735 liter/tehen/hó) volt. Ez természetesen összefügg – többek között – a fajtavál, valamint a takarmányozással. A kisebb gazdaságokban javarészt magyar tarkát (59%), míg a több tehenet tartó gazdaságokban inkább holstein-fríz (41%) tartanak. A magyar tarka kettős hasznosítású bár kevesebb tejet ad, de nagyobb súlyban értékesíthető, mint a tejelő holstein-fríz.

A gazdák 63,6%-a folytat más mezőgazdasági tevékenységet, míg 77,5%-uk más, mezőgazdasági tevékenységen kívüli munkát is végez. A mezőgazdasági tevékenységek közül 90%-uk a növénytermelést említette, míg a maradék 10% kertészeti és biotermeléssel foglalkozik a tejtermelés mellett. Nem mezőgazdasági tevékenységek alatt pedig a munkahelyüket említették a válaszadók. A munkahellyel rendelkezők többsége ingázó, mivel a környéken csak csekély számú munkalehetőség van. Ez az ingázás sok esetben jelentősen megnehezíti számukra az állatokkal való törődést.

Takarmánytermő-terület tekintetében is érdekes a kép. A gazdák 57%-a saját, 21%-a bérelt területet tudhat magáénak, míg 23%-uk semmilyen területtel sem rendelkezik. Ezt mutatja a 3. táblázat.

3. táblázat

A saját és a bérelt terület arányának megoszlása a vizsgált gazdaságokban

Tehénállomány	Saját terület (db)	Bérelt terület (db)	Nem rendelkezik semmilyen takarmánytermő területtel (db)	Saját terület aránya (%)	Bérelt terület aránya (%)	Nem rendelkezik semmilyen takarmánytermő területtel (%)
1-től 9-ig	55	21	23	54	21	23
10-től 19-ig	3	0	0	3	0	0

Forrás: saját kutatási eredmények

A legtöbb területtel nem rendelkező gazda a néhány tehenet tartó gazdák közül került ki. Jelentős részük (91%-uk) az 1-3 tehenet tartó gazdaság kategóriájából került ki. Arra a kérdésre, hogy takarmánytermő-terület hiányában hogyan oldják meg a tehenek takarmányozását, azt a választ adták, hogy a terület rendben tartása fejében használhatják legeltetésre más gazda gypét/legelőjét.

A fejés módjára vonatkozó kérdésre adott válaszok alátámasztották az előzetes várakozásokat. A gazdák 33%-a kézzel, 50%-a sajtár segítségével, míg a maradék 17% géppel végzi a fejést.

A néhány tehenet tartó gazdák nem tartották célszerűnek a fejőgép alkalmazását.

A hűtés a tejtermelés egyik kritikus pontja. Felmerült hát a kérdés, a gazdák milyen módszereket alkalmaznak a megfelelő hőmérséklet elérésére és fenntartására. A gazdák 71%-a hideg vízzel, 26%-a hűtőben, 3%-a pedig sehogyan sem hűti a tejet. A hűtést nem végző válaszadóktól megkérdeztük, hogy miért nem végeznek hűtést? A válaszból kiderült, hogy a fejést úgy időzítik, hogy a lefejt tejet (szűrés után) rögtön a tejcsermókba szállítják, és ott a csarnok hűtőjében helyezik el.

4. táblázat

A fejés módja az vizsgált gazdaságokban

Fejési technológia	Gazdaságok száma	Tehénlétszám	Gazdaságok aránya (%)	Tehénlétszám aránya (%)
Fejőházi technológia	17	95	17	28
Egyéb (kézi, sajtáros) technológia	85	247	83	72

Forrás: saját kutatási eredmények

A tejet fenyegető veszélyforrásokról is kikértem a gazdák véleményét. A gazdák 7%-ának a véleménye szerint a tej minőségére a legnagyobb veszélyt a megfelelő hőmérséklet hiánya jelenti. 23%-uk mondta azt, hogy a hűtés mellett a nem megfelelő fejés és a tisztaság hiánya mind negatívan befolyásolhatják a tej minőségét. 27%-uk szerint a legnagyobb veszélyt csak a tisztaság hiánya jelentheti, míg legnagyobb arányban a tisztaság hiányát és a hűtést együttesen jelölték a technológia kritikus tényezőjeként.

Vizsgálataim során az élelmiszerbiztonsági- és minőségbiztosítási rendszerek alkalmazására vonatkozó kérdés a következő eredményeket hozta. HACCP-t a megkérdezettek 6%-a alkalmaz. Ezen kívül nincsen más minőségbiztosítási rendszer. A kérdőív összeállításakor felteleztem, hogy nagyon alacsony arány-

ban alkalmazzák a tejtermelők a fenti rendszereket és kíváncsi voltam ennek okára. A következő válaszokat kaptam. A gazdák 49%-a drágának tartja a rendszerek alkalmazását, 25%-uk nem ismeri őket, 17%-uk drágának és sok „felesleges” munkával járónak, míg 9%-uk egyszerűen csak sok munkával járónak ítéli meg őket.

Arra a kérdésre, hogy miért is foglalkoznak tejtermeléssel, a következő válaszok érkeztek: jövedelem-kiegészítés miatt; a tejtermelés a legfőbb jövedelem forrása a családnak (ebből élnek); a tej háztól való értékesítése céljából (jövedelem-kiegészítés); saját felhasználásra termel tejet; szereti az állatokat.

A tejtermelés jelenlegi helyzetére vonatkozó kérdésre pedig a következő válaszokat kaptam. A megkérdezettek 53%-a katasztrofálisnak, 36%-uk rossznak, 11%-

uk megfelelőnek tartja a jelenlegi helyzetet. Nem akadt azonban olyan válaszadó, aki jónak vagy kiválónak ítélte volna meg napjaink tejtermelésének helyzetét.

- (1) Babbie E. (2003): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata (6. átdolgozott kiadás). Balassi Kiadó, Budapest – (2) Béládi K. et al. (2005): Piaci erőviszonyok alakulása a belföldi élelmiszerpiac szereplői között. Agrárgazdasági tanulmányok, 2005/2, 141. p. – (3) Biacs P. (2004): Élelmiszer-biztonság Magyarországon. Magyar Minőség, 2004/8-9, 2. p. – (4) Borbély Cs. – Geszti Sz. (2001): A magyarországi tejtermelés nemzetközi versenyképessége a költségszerkezet tükrében. Gazdálkodás, 3. sz., 37-44. pp. – (5) Buzás F. E. (2006): A tejjgazdaság költség- és nyereségviszonyai az ezredfordulón. Tejjgazdaság. LXVI. évf. 1. sz.. 16-29. pp. – (6) Csete L. – Láng I. (1999): Az agrárstratégia minőségi dimenziói. In: Glatz F. (szerk.): Minőség és agrárstratégia. Akadémia Kiadó, Budapest, 15-37. pp. – (7) Malhotra, N. K. (2002): Marketingkutatás. KJK_KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest – (8) Nyárs L. – Papp G. (2004): Az ágazati hatékonyság meghatározó szempontjai a kritikus állattenyésztési ágazatoknál. AKI, Budapest, 12. p. – (9) Salamon et al. (2004): Vertikális termékpályák – Tej, gabona, hús. Agroinform Kiadó, Mosonmagyaróvár – (10) Stefler J. (2003): Típusváltás a kisüzemi szarvasmarha-tartásban. <http://agroline.helyhir.hu/modules.php?op=modload&name=Reviews&file=index&req=showcontent&id=25> – (11) Szücs I. et al. (2004): A tejszektor piacelemzése. Agroinform Kiadó, Gödöllő – (12) Tej Terméktanács (2003): A tejtermelőüzemek helyzete az EU csatlakozás előtt. Budapest – (13) Udovecz G. (2004): A hazai állattenyésztés helyzete és fejlődési esélyei. Gazdálkodás, 3. sz., 1-12. pp. – (14) Vágó Sz. (2005): A magyarországi tejpiac várható alakulása. Gazdálkodás, 4. sz., 16-26. pp. – (15) Varga N. et al. (2005): Két tejtermelő szarvasmarha telep összehasonlító vizsgálata. Gazdálkodás, 4. sz., 27-32. pp.